

Słowo wstępne

Historia wojskowości dosyć często gości na łamach „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica”. Podobnie jest w przypadku tego tomu, w którym zamieszczono 12 artykułów dotyczących problematyki dziejów militarnych Polski i świata począwszy od początków XV w. po współczesność. Wszyscy autorzy podejmują szczegółowe problemy badawcze, które można połączyć nadrzędnym tematem – „narzędzia wojny”, przy czym pojęcie to jest szeroko rozumiane. Poszczególni bowiem autorzy odnoszą się do takich zagadnień, jak: broń i uzbrojenie, przemysł zbrojeniowy, środki transportu i łączności, systemy fortyfikacyjne, pieniądz, okup jako narzędzie wykupienia się z niewoli, logistyka, media i propaganda oraz dezinformacja jako narzędzia wykorzystywane w konfliktach zbrojnych. Artykuły w tomie zostały zamieszczone wedle kryterium chronologicznego.

Zagadnienia najwcześniejsze chronologicznie prezentuje **Mateusz Wiktor Maćkiewicz**, który podjął próbę przeanalizowania kosztów transportów ponoszonych podczas kampanii dobrzyńskiej w 1409 r. w początkowym okresie wojny polsko-litewsko-krzyżackiej. Odpowiedzi na postawione zasadnicze pytanie badawcze poszukiwał poprzez analizę dwóch cennych źródeł z tego czasu: Malborskiej księgi skarbnika oraz Materiałów dotyczących udziału Torunia w wyprawie krzyżackiej na ziemię dobrzyńską w 1409 r.

Kwestię indywidualnego okupu jako narzędzia uwolnienia z niewoli wojennej w późnym średniowieczu w wymiarze europejskim podjął **Andrzej Niewiński**. Lubelski mediewista, wykorzystując wybrane źródła drukowane i obcojęzyczną literaturę przedmiotu, wskazywał, że okup za jeńców stanowił ważną część dochodu podczas działań wojennych w średniowieczu i zarazem najważniejsze narzędzie w odzyskiwaniu wolności po dłużej lub krócej trwającej niewoli.

Z kolei **Aleksander Bołdyrew** zajął się interesującym zagadnieniem – pieniądza jako narzędzia wojny – dostrzeganym przez badaczy, którzy jednak faktycznie nie podejmują nad nim głębszych studiów. Łódzki historyk wojskowości w oparciu o wybrane księgi rachunków wojskowych sporządzanych w związku z konfliktami zbrojnymi prowadzonymi przez ostatnich Jagiellonów na tronie polskim starał się wyjaśnić strukturę finansową działań zbrojnych. Zwrócił szczególną uwagę na ukazanie możliwości, jakie dawało prowadzenie rachunkowości w postaci spisywanych rejestrów wydatków na wojsko, a wśród nich na manipulowanie kursem monety florenowej.

Epokę nowożytną reprezentuje artykuł autorstwa **Izabeli Śliwińskiej-Słomskiej**. Przedstawicielkę warszawskiego środowiska naukowego zainteresowało zagadnienie zapisów testamentowych broni i innych elementów uzbrojenia dokonywanych przez żołnierzy armii koronnej w okresie panowania na tronie polskim królów z dynastii Wazów. Autorka przybliżyła m.in. krąg osób i instytucji będących odbiorcami zapisów testamentowych dotyczących broni i uzbrojenia. Analizie poddała 138 testamentów żołnierskich sporządzonych w latach 1598–1686.

Pozostałe teksty zamieszczone w niniejszym tomie dotyczą kilku różnych problemów związanych z wiekiem XX i współczesnością. **Tomasza Koziela** zainteresowało zagadnienie wyartykułowane tytułem artykułu – *Techniczne, finansowe i polityczne przyczyny przyjęcia na uzbrojenie Wojska Polskiego broni systemu Mauser*. Autor skupił się więc przede wszystkim na latach 1919–1921 i umieścił informacje o szczegółach technicznych kilku typów uzbrojenia, na których opierano decyzje, wybierając lub odrzucając różne modele broni. Ponadto syntetycznie omówił polityczne tło, które mogło determinować decyzje podejmowane przez wojskowych oficerów, a także analizował kwestie finansowe, które miały wpływ na ostateczny wybór systemu Mauser dla Wojska Polskiego.

Artykuł **Zdzisława Cuttera** także chronologicznie obejmuje okres międzywojnia. Częstochowski historyk wojskowości omówił formowanie i charakter systemu fortyfikacyjnego zachodniego pogranicza Związku Sowieckiego w latach 1918–1939. Autora interesowały głównie stałe umocnienia fortyfikacyjne zwane „Umocnionymi Rejonami”, a nieoficjalnie „Linią Stalina”, która powstała na tym obszarze przede wszystkim w latach 1929–1939. Zakładała ona osłonę najważniejszych kierunków operacyjno-strategicznych: Leningradu, Moskwy i Kijowa. Po agresji na II Rzeczpospolitą 17 września 1939 r. straciła zakładany główny cel jej utworzenia.

Z kolei **Paweł Kaczmarski** podjął próbę ukazania stanu polskiego kolejnictwa wojskowego i roli, jaką odegrało ono podczas ewakuacji w trakcie drugiej ofensywy Tuchaczewskiego w 1920 r. Ewakuacja nie była łatwym zadaniem, jak wykazał autor, ze względu na liczne trudności: niedostatek kadr, słaby stan infrastruktury

kolejowej, zużyty tabor kolejowy i szybkie tempo rosyjskiego natarcia. Problemem było również używanie dwóch różnych rozstawów szyn.

Artykuł **Bartłomieja Samarskiego** ma na celu przybliżenie zagadnienia oficjalnej propagandy państwowej, prowadzonej w latach 1936–1939 przez organa administracji centralnej i lokalnej, środki masowego przekazu oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne. Aktywność ta, jako jedno z narzędzi wojny, miała przygotować społeczeństwo II Rzeczypospolitej na trudy i wyzwania ewentualnego konfliktu zbrojnego. Założony cel badawczy autor ukazał na przykładzie Białegostoku.

Następny z artykułów również dotyczy zagadnienia związanego z okresem międzywojnia. Łódzki historyk wojskowości, **Witold Jarno**, przedstawił w nim proces rozbudowy artylerii ciężkiej w polskich dywizjach piechoty pod koniec lat trzydziestych XX w. Zakładano wzmocnienie siły ogniowej związków taktycznych piechoty, których możliwości bojowe zaczęły zmniejszać się w porównaniu do podobnych dywizji w innych armiach europejskich. Jednak, z uwagi na trudności finansowe i sprzętowe, do 1939 r. zdołano utworzyć takie dywizjony jedynie dla siedmiu spośród trzydziestu dywizji piechoty.

Zrzuty broni dla AK jako przedmiot zainteresowania operacyjnego aparatu bezpieczeństwa w Polsce w okresie stalinizmu to tytuł artykułu **Krzysztofa Lesiakowskiego**. Autor omówił jedną z istotnych akcji operacyjnych, noszącą kryptonim „Monopol”, realizowaną w latach 1949–1955 przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa. Władze stalinowskie w Polsce, obawiając się wybuchu kolejnego konfliktu zbrojnego w okresie zimnej wojny, usiłowały sprawdzić, czy tzw. wrogie siły będą mogły sięgnąć do rozwiązań z zakończonej właśnie wojny i wzmacniać drogą lotniczą antykomunistyczne podziemie w Polsce dostawami broni i innych materiałów wojennych. Funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa dążyli więc do wykrycia miejsc zrzutów dla AK w czasie II wojny światowej, jak i osób, które organizowały ich przyjmowanie.

Olsztyński historyk wojskowości, **Wiesław Bolesław Łach**, zajął się również zagadnieniem dotyczącym okresu powojennego. Zdecydował się poszukiwać odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób polska administracja i Wojsko Polskie po zakończeniu działań militarnych zdecydowały się wykorzystywać pozyskane poniemieckie fortyfikacje na terenie Prus Wschodnich. Autor najpierw omówił działania wojsk inżynierskich mające na celu rozminowanie tego terenu. Natomiast w kolejnych częściach tekstu wskazał, w jaki sposób wykorzystywano systemy fortyfikacyjne lub ich elementy podczas napięć zimnowojennych. W latach 1945–1949 planowano pozostawić i utrzymywać te obiekty, które mogły przydać się do obrony w wypadku zagrożenia z kierunku zachodniego. Z kolei w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych część fortyfikacji utrzymywano, natomiast elementy możliwe do zdemontowania wykorzystano do rozbudowy tzw. długotrwałych rejonów obrony na Pomorzu.

Autorką ostatniego artykułu jest **Katarzyna Ewa Derlatka**. W swoim tekście podjęła ona interesujący temat dotyczący przykładów stosowania dezinformacji jako narzędzia wojny. Badaczka na wybranych przykładach z historii różnych konfliktów zbrojnych starała się wskazać na wielowymiarowość zjawiska dezinformacji w wojnie, którą można postrzegać w aspektach: wojskowym, społecznym, gospodarczym, politycznym i psychologicznym. Ponadto autorka wskazała na stosowanie szeregu mechanizmów, które zakładają osiągnięcie przewagi poprzez wprowadzenie przeciwnika w błąd, wywarcie na nim presji, wymuszenie odwrotnego od zamierzonego przez wroga działania. Chodzi w tym wypadku o wojnę psychologiczną i operacje psychologiczne, maskowanie operacyjne czy też oszustwo wojskowe.

Oddając tom w ręce Czytelników, kieruje mną nadzieja, że zamieszczone w nim artykuły spotkają się z ich zainteresowaniem, i że docenią oni rzetelny warsztat badawczy autorów oraz oryginalność poruszanej tematyki.

Jarosław Kita

Uniwersytet Łódzki / University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0002-8374-2848>

Notka o autorze

Prof. dr hab. Jarosław Kita – kierownik Katedry Historii Polski XIX w. w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Członek Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk oraz Prezydium Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego.

Zainteresowania naukowe: historia społeczna i gospodarcza XIX i XX w., dzieje społeczeństwa polskiego na tle porównawczym ze społeczeństwami Europy Środkowo-Wschodniej, historia ziemiaństwa polskiego, europejska kultura uzdrowiskowa XIX–XXI w., dzieje wojskowości polskiej w dobie zaborów, historia nauki w XIX–XXI w., przeszłość łódzkiego środowiska naukowego, dzieje miast regionu Polski centralnej.

 jaroslaw.kita@uni.lodz.pl